

ENCYKLIKA „LAUDATO SI“

DAVID PITHART

RNDr. DAVID PITHART, CSc.

Nezávislý mezinárodní konzultant

v oboru životního prostředí v neziskové

organizaci Beleco. Je předsedou

Koalice pro řeky - sdružení neziskových

organizací s cílem prosadit ekologické

přístupy ve správě vodních toků.

Zabývá se aplikovanou říční ekologií,

problematikou vody v krajině

a konceptem ekosystémových služeb

a dialogem vědy a víry.

KAPITOLA III - LIDSKÝ KOŘEN EKOLOGICKÉ KRIZE

Třetí kapitola encykliky je sondou do duše současného člověka, jejíž stav - dle pisatele - zakládá zneklidňující narušení vztahu k přírodě a stvoření. Autor nabízí překvapivé souvislosti, které dnes bývají kvůli jednostrannému zaměření současného vzdělání často přehlíženy a ignorovány. Pracuje se s termínem technologické paradigma, jehož dominance je popisována jako všudypřítomná.

Kardinálním problémem se stalo to, že „se má za to, že každý přírůstek moci (pocházející z technologie) prostě znamená pokrok, zvýšení bezpečí, užitku, blahobytu, životního elánu, sebevědomí, jako by realita, dobro a pravda spontánně prýštily ze samotné moci technologie a ekonomie¹⁰⁵. Tento klam vede k ztrátě vnímání vlastních mezí, k růstu nebezpečí zneužití technologie a v posledku i k nesvobodnému myšlení a jednání. Všudypřítomnost tohoto paradigmatu formuje člověka v jeho základním přístupu k realitě: tu je třeba pomocí vědy pochopit, technologii ovládnout, transformovat a využít. Je to jako by subjekt stál před beztvářou realitou, která je zcela svolná nechat sebou manipulovat. Zásahy člověka do přírody existovaly vždycky, ale po dlouhou dobu se vyznačovaly tím, že doprovázely a spolupracovaly s možnostmi, které mu nabízela... Naproti tomu stojí nyní zájem vydobýt z věcí vše, co je možné... Proto si člověk a věci přestali přátelsky podávat ruce a stali se soupeři“¹⁰⁶. Technické výdobytky nejsou bohužel neutrální, protože utvářejí kontext, životní styl, žijeme tak, abychom těmto výdobytkům stačili. Pokud tuto hru odmítneme hrát, nutně se dostaneme do konfliktu se současnou kulturou. Naopak současná podoba ekonomie s nadvládou technologií rezonuje. I když existují různé ekonomické teorie, v praxi tiše drží primát maximalizace zisků. Leckde můžeme mluvit o nadměrném rozvoji, umělém generování nových výrobků, které se ovšem stále více *pojí s tíživou nu-*

*dou*¹¹³ (Obr. 1). Fascinace technikou vede ke ztrátě schopnosti vnímat věci a jevy v širším kontextu, vnímat souvislosti, a tím i cesty k řešení problémů. *Věda, která chce nabízet řešení velkých otázek, musí nezbytně brát zřetel na všechno, co přineslo poznání v jiných oblastech vědění, včetně filosofie a sociální etiky^a. Tento postup je však dnes velmi obtížně uskutečnitelný...*

Vlastností paradigmát je však i jejich střídání. Mnozí nahlédli, že pokrok vědy a techniky nevyřeší všechno, že „základní cesty, které vedou ke šťastné budoucnosti, jsou jiné“¹¹³. Víra ve šťastnou budoucnost v éře vědy a techniky rapidně mizí. Změna postojů ovšem nebude jednoduchá – jsme se současným paradigmatem svázáni více, než jsme ochotni si připustit. Člověk si nedovede představit, že se zřekne možností, které nabízí technologie. Lidstvo uvyklo

**„Sen vlády nad světem...
vyvolal dojem, že pečovat
o přírodu je něco, co je
pro slabochy.“**

na trvalou hojnost novinek, posvěcenou prchavostí, která nás strhává jediným směrem. Je stále obtížnější pozastavit pozastavit se a obnovit hloubku života.

Rezistence starého paradigmatu s sebou nese značnou aroganci. „Člověk nevidí v přírodě ani závaznou normu svého života, ani své útočiště. Přistupuje k ní nepředpojatě, věcně; je prostorem a látkou pro jeho dílo, do něhož dává vše, bez ohledu na následky“¹¹⁵. *Sen vlády nad světem... vyvolal dojem, že pečovat o přírodu je něco, co je pro slabochy“¹¹⁶. Nemáme zájem přijímat poselství, která má příroda vepsána ve svojí struktuře. Neuznává-li se v samotné realitě důležitost chudého člověka, lidského embrya a postiženého člověka, abychom zmínili jen některé příklady, stěží bude nasloucháno volání samotné přírody“¹¹⁷.*

Papež věnuje pozornost i proměnám lidské práce. Připomíná svatého Benedikta,

Poznámky:

^a V současné kompetitivní atmosféře vědeckého života je velmi obtížné kromě své specializace zvládnout i širší přehled.

Stavba ekoduktu na dálnici D3 v úseku Veselí nad Lužnicí – Tábor. Kdo by dnes zpochybnil zkrácení a zlevnění cesty z Budějovic do Prahy, byť je cestování poněkud nudnější? Chceme snad jezdit jako před dvěma sty lety dostavňákem, s noclehem v Dobříši a s průjezdem Brdských lesů plným loupežníků?

zakladatele mnišského života v Evropě a jeho požadavek *Ora et labora* (modli se a pracuj), který spojoval manuální práci s duchovním usebráním^b. Nehledě na často úmornou jednotvárnost, pro mnohé je dnes práce všeobecně špatně dostupná. Zaměření ekonomie favorizovalo určitý typ technologického pokroku, jehož účelem je omezovat výrobní náklady z důvodů snižování počtu pracovních míst, která jsou nahrazována stroji. To je další způsob, kterým se činnost člověka může obrátit proti němu samému. Snižování počtu pracovních míst má i negativní dopad na ekonomiku tím, že postupně eroduje »sociální kapitál«, tedy síť vztahů důvěry, spoléhání se na druhé a dodržování pravidel, jež jsou nezbytné pro každé občanské soužití... Odmltnout investovat do lidí, aby se obdržel větší bezprostřední zisk, je pro společnost ten nejhorší podnik^{c128}. Aby bylo nadále možné nabízet zaměstnání, je nezbytné prosazovat ekonomii, která bude prosazovat diverzifikaci výroby a podnikatelskou kreativitu^{c129}.

KAPITOLA IV - INTEGRÁLNÍ EKOLOGIE

Jedním z východisek řešení těchto problémů je rozšíření chápání ekologie o dimenze, které dalece přesahují její přírodovědné zakotvení. Ekologie by měla být schopna poctivě zpochybnit modely lidského rozvoje, produkce a spotřeby právě i díky tomu,

že je porovná s fungováním přírody. Jsme totiž v ní zahrnuti, jsme její součástí a postupuje námi. Zásadní je hledat integrální řešení, která zahrnou interakce přírodních systémů mezi sebou i se sociálními systémy. Neexistují dvě oddělené krize, tedy krize životního prostředí a sociální, nýbrž jedné a komplexní sociálně-environmentální krize³⁹. Encyklika volá o propojení ekonomiky a ekologie a o důslednou integraci ochrany životního prostředí do koncepcí rozvoje.

Integrální ekologie musí být ale zároveň vztahována k místnímu kontextu a kultuře. Přesně opačným způsobem, než se ke kultuře vztahuje globalizovaná ekonomie, která vede k homogenizaci a nezměrnému oslabení kulturní rozmanitosti, která je pokladem lidstva⁴⁴. To předpokládá promýšlení a rozvoj nových přístupů v kontextu regionálních, národních a etnických kultur, včetně kultur domorodých, které nemají být nuceny opouštět svá teritoria.

Integrální ekologie musí zasáhnout i běžný, každodenní život. Papež mluví o důležitosti dobrých vztahů, přátelství i tvorbě komunit i v těch nejbližších okrajích velkoměst a slumech, v těchto „peklech“ moderního světa. Urbanistické plány musí počítat s lidmi a jejich vazbami a chováním. Města musí mít prostory, které spojují, umožňují navazovat vztahy a usnadňovat uznání druhých⁵².

Důležitou rovínou integrální ekologie je také vztah k vlastnímu tělu. Vlastní přirozenost člověka, manifestující se skrze jeho tělo, má být respektována a není dobré s ní libovolně manipulovat. Naše tělo nás staví do přímého vztahu k životnímu prostředí a k ostatním živým bytostem. Přijetí vlastního těla jako Božího daru je nezbytné k akceptaci celého světa jako daru Otcova a jako společného domu. Naproti tomu logika nadvlády nad vlastním tělem se někdy transformuje v logiku subtilní nadvlády nad stvořením. Naučit se přijímat vlastní tělo (včetně jeho sexuality), pečovat o ně a ctít jeho významy je pro opravdovou ekologii člověka podstatné⁵⁵.

Kapitola pracuje s pojmy obecného dobra a distributivní spravedlnosti, které se podle autora v dnešní situaci okamžitě mění na výzvu k solidaritě a na rozhodnutí upřednostňovat chudé⁵⁸. Podobně mezigenerační spravedlnost musí být nedílnou součástí koncepcí udržitelného rozvoje. Životní prostředí... je půjčkou, kterou každá generace přijme a musí předat té následující⁵⁹. Jaký svět chceme předat našim dětem? Pokud nás tato otázka netrápí, nelze očekávat, že by naše snahy mohly přinést nějaké zásadní výsledky. Paradoxem nadměrné spotřeby, egoistického hledání bezprostředního uspokojení a naprostého individualismu je uvedení vlastních potomků do situace, kdy je pro ně stále obtížnější získat vlastní dům a založit rodinu. Neschopnost seriózně se zamyslet nad budoucími generacemi souvisí i s neschopností pomyslet na ty, kteří zůstávají z rozvoje vyloučení.

KAPITOLA V - JAK SE ZORIENTOVAT A JAK JEDNAT

Stěžejní myšlenky kapitoly jednak rezonují s principy trvale udržitelného rozvoje a dalšími pilíři ekologického hnutí, jednak vnáší do myšlenkové mapy odkazy na další a hlubší roviny uvažování. Papež předesílá, že náš svět je jedinečný a naše konání zde je našim společným projektem. Z toho plyne jeho apel na posilování mezinárodně koncipovaných politik, aktivit, institucí a akcí. Na jedné straně je vidět pokulhávání

Poznámky:

^b Dnes možno zakusit například v trapistickém klášteře v Nové Dvoře u Teplé, kde host může s mnichy pracovat a přitom – mlčet.

ⁱ K tomu se váže nedávné svědectví mého přítele, soukromého ekologického zemědělce: „Zvažuji zakoupení dojíčích robotů, které díky čipům rozeznávají konkrétní krávu a rozložení jejich vemen, na která nasadí dojíčící zařízení bez obsluhy a po vydojení krávu vyšoupnou z boxu. Už mám robota pro krmení telat, který si pamatuje, kdy konkrétní tele pilo naposled a kolik toho vypilo, když přijde brzo, tak prostě nic nedostane. Je to za tři mega, ale tudy prostě vede cesta – na zaměstnance není spoleh, nikdo nechce makat a lidi mi tu vydrží maximálně rok“. Dlužno dodat, že přítel není žádný asociál nebo nelída a jistě by byl ochoten vytvořit pro zaměstnance slušné podmínky – za daných okolností se mu ale jeví investice do robota jako smysluplnější.

současné ekonomiky a politiky za globálními výzvami, na straně druhé je třeba ocenit značné nasazení a velkorysou angažovanost. Budoucnost je tak stále otevřená.

V souvislosti s klimatickou změnou papež apeluje na spravedlivé rozložení nákladů na přechod k obnovitelným zdrojům energie, které by zabránilo penalizování chudších rozvojových zemí. Odpovědnost je společná, ale diferencovaná; země, které více profitovaly z fosilních paliv za cenu enormních emisí CO₂ mají větší povinnost přispět na řešení problému, který způsobily.

Na úrovni národů a států setrvává problém: *vlády se s ohledem na volební preference snadno nepouštějí do riskantního popouzení populace opatřeními, která by se mohla dotknout úrovně spotřeby nebo ohrozit zahraniční investice. Krátkozraké budování moci brání zařazení prozíravé environmentální agendy do té veřejné a vládní.* Na druhé straně existují místní samosprávy, které dokázaly převzít zodpovědnostⁱⁱ a staly se tak příslibem, že řešení jsou v principu možná (Obr.2).

Analýza environmentálního dopadu musí být u developerských projektů posuzována ve stádiu jejich zrodu, a to za účasti místních obyvatel, v úvahu musí být vzata různá rizika, benefity a zátěže, a to i z dlouhodobého hlediska. Povede projekt skutečně k integrálnímu rozvoji? Kdo zaplatí jeho náklady? *Politika se nesmí podřizovat ekonomii, která se zas nemá podřizovat technokratickému diktátu a paradigmatu výkonnosti... Záchrana bank za každou cenu na úkor populace bez rozhodného odhodlání reformovat celý systém, potvrzuje absolutní vládu finančnictví, které nemá budoucnost...*¹⁸⁹ Z finanční krize jsme se nepoučili, propásli jsme možnost rozvinout novou ekonomiku, pozornější k etickým principům a regulující virtuální kapitál a spekulace. *V rámci schématu zisků není místo na přemýšlení o rytmech přírody, období jejího úpadku a obrození a o složitosti ekosystémů, které mohou být lidským zásahem vážně poškozeny*¹⁹⁰. Z tohoto důvodu se lidstvo nesmí bát přehodnocovat dosavadní chápání zisku, pokroku a globálního rozvoje a musí zvážit i možnost zpomalení růstu, aby se zajistily

zdroje, nutné pro růst v jiných částech světa. Nová a velkorysá politika, kterou lidstvo potřebuje, vyžaduje promyšlení celkových procesů, nestačí zabývat se povrchními ekologickými úvahami, pokud není vystavena kritice logika, která stojí za současnou kulturou.

EKOLOGICKÁ VÝCHOVA A SPIRITUALITA

Kapitola nepřináší konkrétní návody a postupy, ale spíše cílí na finální zaměření ekologické výchovy. Ve shodě s předchozími tezemi se požaduje výchova k nové smlouvě mezi člověkem a životním prostředím, protože současný vztah je nefunkční. Obsesivní konzumismus je subjektivním odrazem technicko-ekonomického paradigmatu a nevyhnutelně vede k ničení přírody. *Když se člověk stane sebevtažným a izoluje se do svého vědomí, roste jeho chtivost. Čím více se vyprazdňuje srdce člověka, tím více potřebuje kupovat, vlastnit a konzumovat věci. Zdá se, že v tomto*

*kteřou Bůh v hloubi našich srdcí neustále podněcuje*²⁰⁵. Ekologická výchova proto musí mít ambice působit na životní styl a uschopnit nás k onomu skoku do Tajemství, z něhož ekologická etika vyvozuje svůj nejhlubší smysl. Měla by být rozkročena od ovlivňování běžných vzorců spotřeby i nakupování až ke kontemplaci přírody a jejích krás. Princip dobrovolné skromnosti má hluboký smysl a koresponduje i s evangelní zvěstí a životem svatého Františka, zmiňovaného na počátku dokumentu.

Od všech lidí se požaduje ekologická konverze. Vnější pouště se ve světě množí, protože vnitřní pouště se staly nedohledné a ekologická krize je výzvou ke hluboké vnitřní proměně - konverzi.

Spiritualita důležitá pro ekologickou konverzi zahrnuje vděčnost, nezištnost, uznání světa jako Božího daru. Člověk nesmí chápat výjimečnost svého postavení v tvorstvu jako důvod své osobní slávy nebo nezodpovědné nadvlády, ale jako výjimečnou schopnost, která ukládá člověku

Energetickou soběstačnost ostrova Eigg ve Skotsku si prosadila a vybuodovala místní komunita.

*kontextu nelze akceptovat žádné meze kladené realitou*²⁰⁴. Na druhé straně však: *lidé, kteří jsou schopni upadnout do extrému, se mohou také překonat, znovu se rozhodnout pro dobro a obrodit se bez ohledu na jakoukoli psychologickou či sociologickou podmíněnost, která je jim uložena. Jsou schopni pohlédnout na sebe poctivě, pocítit vlastní znechucenost a vydat se novými cestami k pravé svobodě. Neexistují systémy, které zcela anulují otevřenost dobru, pravdě a kráse, ani schopnost reagovat,*

vážnou odpovědnost a úkol. Papež rozvádí možnosti čerpání inspirace pro ekologickou konverzi z pokladů křesťanské praxe a moudrosti, ať už se jedná o teologické pravdy či praktickou kontemplaci (rozjímání) přítomné chvíle, krásy jednoduchých věcí a jevů v přírodě. Životní styl včetně své duchovní dimenze se tak jeví jako neoddělitelný aspekt požadované ekologické konverze.

Poznámky:

ⁱⁱ Příkladem může být například ostrov Eigg ve Skotských Inner Hebrides. Místní komunita (87 obyvatel), která ostrov koupila od finančního magnáta, kromě jiných komunitních projektů dokázala propojením hydroelektrárny, větrníků a solárních panelů zajistit ostrovu energetickou soběstačnost (Instalovaný výkon 333 kW, Obr.2). Emise CO₂ na ostrově poklesly o 47 %. Iniciativa a semknutost komunity sehrály nepochybně svou roli. I když na ostrově není žádný kněz, stále otevřený dřevěný kostel na úchvatné bílé pláži zve k nedělním bohoslužbám, které si organizuje a zajišťuje komunita svými silami.